

דין הפינה לערכאות הממשלה

ר"ב אחד בקהילה חשובה פנה אלי בשאלה מאוד כאובה: שני בני אדם, חברים חשובים בביהכ"ס אורתודוקסי, אמידים עצומים בעלי צדקה וחסד ותומכים את ביהכ"ס ביד רחבה, שותפים כמעט בכל נכסיהם. והנה פרץ ריב מלא קנאה ושנאה בין ראובן ושמעון, ולא יכלו לדבר שלום איש את רעהו. וכשהתגברה אז המחלוקת בין שניהם, הגיש ראובן תלונה בערכאות הממשלה נגד שמעון, וכך הגיע המצב לידי שנאה גלויה בלי מצרים. שמעון התעקש ואמר שאם גבאי ביהכ"ס יתנו איזשהו כיבוד לראובן, יתפטר מהקהילה ושוב לא יימנה בית תומכיה אף לפרוטה. שמעון לחץ על הרב שינדה את ראובן מאחר שהוא התחיל בהתערבותו של הערכאות. כשראינתי את ראובן והודעתי לו שעונשו חמור, אמר שלא ידע את הדין בכלל אין הידיעה על איסור עכראות נפוצה בין רוב המתפללים. כשעיינתי שוב בתהליך הדיון הממושך בערכאות, גליתי שפעם אחת במשך הויכוח הסוער ביניהם אמר שמעון לראובן: הבה נלך לבית דין רבני והם יהיו הפושרים בינינו. ראובן סרב, והדברים התחילו להתגלגל ולהתדרדר עוד יותר. הרב נמצא במבוכה נוראה, שפרנסתו וקהילתו שתיהם בסכנה, וביקש ממני חוות דעתי כדת מה לעשות.

הנה חומר האיסור של הליכה לערכאות מבואר בכמה מקומות. כך שנינו בגיטין פ"ח ע"ב: "תניא היה רבי טרפון אומר, כל מקום שאתה מוצא אגוריות (דהיינו, ערכאות) של עובדי כוכבים, אף על פי שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפנייהם ולא לפני עובדי כוכבים." ובמדרש תנחומא פרשת מפתשים סי' ג', וז"ל: "שכל מי שמניח דיני ישראל והולך לפני עכו"ם כפר בהקדוש ברוך הוא תחלה ואחרי כן כפר בתורה שנאמר (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (ורש"י עה"ת כנראה שילב שתי המובאות כאחת, עי' פירושו ל"ואלה המשפטים").

להלכה מובא דין זה בשני מקומות בשו"ע. בחו"מ סי' כ"ו סע' א' כותב המחבר, וז"ל: "אסור לדון בפני דיני עכו"ם ובערכאות שלהם, פירוש מושב הקבוע לשרים לדון בו, אפילו בדין שדנים כדיני ישראל ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם אסור, וכל הבא לדון בפניהם הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה." וברמ"א שם, וז"ל: "ויש ביד בית דין לנדונו ולחריומו עד שיסלק יד עכו"ם מעל חבירו... וכן מחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עכו"ם... ואפילו אינו דן לפני עכו"ם רק שכפוהו ע"י עכו"ם שיעמוד עמו לדין ישראל ראוי למתחו על העמוד."

וביו"ד סי' של"ד סע' מ"ג כתב, וז"ל: "על כ"ד דברים מנדין את האדם ואלו הן... ט', המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים אנסין והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כדין מנדין אותו עד שישלם." והרמ"א מוסיף בשם המהרי"ק, וז"ל: "ואין צריכין לענין נידוי עדות וראיה ברורה אלא אומדן הדעת באומדן הדברים שהתובע טוען ברי ואז אפי' אשה אפי' קטן נאמן אם הדעת נותן שאמת הדבר." לכאורה פסק השו"ע הוא שאיסור ערכאות והעונש של נידוי הם רק אם יש צד של חסרון כיס, אבל אין צד כספי אין איסור בדבר או לפחות אין מנדין אותו על כך.

אולם הדבר הוא לא כל כך פשוט, שראובן טוען שהבקשה שהגיש נגד שמעון מטרתו רק להכריח את שמעון שיגלה לו את כל הנכסים והעסקים שהם בשותפות. לפי טענתו, שמעון סרב לעשות כן ולפיכך נאלץ להביא את הענין לבית המשפט הממשלתי. ואמנם עיון קל במסמכים הליגליים כנראה מאשר טענתו, אך דא עקא שעיון פחות שטחי מעמיד את הענין בספק, שכן בטופס המסמך אומר ראובן שמטרת הבקשה לתת דו"ח על העסקים שהם בשותפות היא שלא להשאיר את יורשיו בלי כל, והסגנון מורה שיש בזה תביעה של ממון, וכן מוכח מסגנון הטענה.

אבל אם נניח שאין במסמך זה של ראובן משום תביעה לפיצויים כספיים, עוד אנו עומדים מול השאלה אם אמנם עצם ההליכה לערכאות בענין מפשרי בלי תביעה לתשלום הוא נגד הדין או לא.

כאמור, מדברי השו"ע ביו"ד הנ"ל, משמע שרק אם צד של ממונות חל עליו עונש נידוי אם פנה לערכאות. אבל בשו"ע חו"מ שם סעיף ג', קצת משמע שאף בלי הוצאת ממון יש איסור ללכת לערכאות, וכן כתב המחבר שם, וז"ל: "אם

עכו"ם תובע ישראל ויש ישראל יודע עדות לעכו"ם נגד ישראל ואין עד אלא הוא והעכו"ם תובעו שיעיד לו במקום שדיני העכו"ם לחייב ממון ע"פ עד אחד אסור להעיד לו ואם העיד משמתין אותו. ובהגה: "אבל אינו חייב לשלם דיכול לומר אמת העדתי אבל אם יש לברר ששקר העיד חייב לשלם ואם בעל דבר מודה שאמת העיד אין משמתין אותו. ואם מתחלה יחדו העכו"ם לישראל להיות עד איכא חילול ה' אם לא יעיד לו." ואולי יש לדייק מדבריו האחרונים שאפילו בלי דרא דממונא יש חילול השם בהליכה לערכאות. ועי' שם בסמ"ע ס"ק כ"א, ובחידושי רעק"א על אתר. ובאמת, יש פנים לכאן ולכאן בהבנת דברי המחבר והרמ"א, ואין הדבר די ברור להסיק מסקנות לדינא.

והנה מלבד שיטות הפוסקים בזה, כדאי לעיין בגוף הענין וטיב האיסור של ערכאות עפ"י הראשונים. ונראה שיש ב' אופנים בביאור האיסור של ערכאות. א', שאין נאמנות לשופטים עכו"ם שישפטו משפט צדק, ובכך מי שהולך להם ולא לדיינים של ב"ד, הריהו חשוד בגזילה. וב', שאפילו אם נניח שהערכאות שופטים בצדק, עצם הפנייה ללא-יהודים במקום שיש דייני ישראל היא חטא חמור, חילול ה', דהיינו שהאיסור הוא בגוף ההפנייה לערכאות ללא התחשבות אם דנים דין צדק או לא.

והנה רש"י שצטטנו לעיל אומר, וז"ל: "ואפי' ידעת בדין שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר את שם האלילים להשביחם וכו'." ברור מזה שיטת רש"י שאיסור ערכאות הוא בעצם קבלת סמכות הערכאות ולא מחשש עוול.

וגם מדברי הרמב"ם מוכח בעליל שאיסור ערכאות הוא בגלל פסול הערכאות ממש, כעין פסול הגוף, ולא משום איזושהי סיבה אחרת. ואלה הם דבריו בפכ"ו מהל' סנהדרין ה"ז:

כל הדין בדייני עכו"ם ובערכאות שלהן אע"פ שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבינו, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עכו"ם, לפניהם ולא לפני הדיוטות. היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אדם ואינו יכול להוציא ממנו בדייני ישראל, יתבענו לדייני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכו"ם ביד בעל דינו. ברור מדבריו שערכאות פסולים מצד עצם היותם.

וכן משמע מפירושו של הרמב"ם לאותו פסוק, וז"ל שם:

ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם... לא לפני גויים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי תורה, והוא הדיוט לזה, שאסור לבא בפניו כשם שאסור לבא לפני הגויים ואע"פ שידוע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן... ואף על פי שהזכירו חכמים שתי הכחות האלה כאחת, יש הפרש ביניהם, שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני ההדיוט שבישראל מותר הוא, ובדבר העליונה דינו דין, אבל לפני הגויים אסורין הם לבא לפניו שידון להם בדיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדינו באותו ענין.

וכנגד זה, בשו"ת הר"ן סי' עג הביא דברי שואלו שמשפט הסוגיא בגיטין פ"ח ע"ב משמע שאם קבלו עליהן בעלי הדין לדון לפני גויים שרי, שהרי ההדיוטות לגויים שאמרו "לפניהם ולא לגויים לפניהם ולא לפני הדיוטות", ולכאורה נראה שכמו שבקבלו עליהן הדיוטות שרי, בערכאות ג"כ מותר, שיהא נאמן עלי אבא (סנהדרין כ"ד ע"א). והר"ן עצמו דחה דבריו, וסמך על הרמב"ם בפירושו הנ"ל. מ"מ הרי יש מקום לומר שאם הערכאות מקובלים על שני בעלי הדין, מותר, כשיטת השואל להר"ן, ולפי"ז אין האיסור בגוף הדבר אלא ענין שלא נאמנותם של הערכאות, ואם בעלי הדין מסמיכים לדון בפניהם, אין איסור בדבר.

ושתי הדעות האלה נכללים בדברי המרדכי לגיטין י' ע"ב, ונשנים בהגהות האשר"י לגיטין י"ב ע"א (הבנויים על יסוד המשנה בגיטין י' ע"ב, שכל השטרות העולין בערכאות של עכו"ם אע"פ שחותמיהם עכו"ם, כשרים, ובגמ' אמר שמואל שהטעם הוא דדינא דמלכותא דינא), וז"ל:

דעכו"ם אינם פסולים מה"ת אלא מטעם שהם גזלנים, והני דידעינן בהו דלא מרעי נפשיהו מהימנו. מספר החכמה. ומורי רבנו יקיר היה אומר דעובדי כוכבים המוחזקים שאינם שקרנים, כשרים לעדות

כדאמר הכא, אבל משה ואהרן פסולין מה"ת מטעם קורבה. ולא נהירא לי להכשיר עכו"ם לעדות כיון שאינו בכלל אחיך, ולא עדיף מעבד, והכא נראה שתקנת חכמים הוא שתיקנו בשטרות העולים בערכאות של עכו"ם שיהיו כשרים לפי שהעכו"ם מקפידים על השטרות שבערכאות אם נפסלים.

מרדכי

א"כ לפי השיטה הראשונה (ס' החכמה ורבנו יקיר), איסור ערכאות הוא מטעם חשש שקר וגזל ולא שפסולים בעצם, ולפי רש"י והרמב"ם והרמב"ן והר"ן והמרדכי והגהות האשר"י שמביאו, הפסול הוא בגוף הערכאות.

והנה אם כדברי הסוברים שאיסור ערכאות הוא מטעם חשש של שקר וגזילה, אז במקום שאין דררא דממונא אין סיבה לאסור על יהודי ללכת לערכאות שהלא אין כאן יסוד ממון בכלל. אבל אם כהסוברים שהאיסור הוא בגוף ההליכה לערכאות, אז לא משנה אם יש או אין חסרון כיס, וודאי אסור לבוא לפניהם. ומהנ"ל נראה שרוב גדולי הראשונים סוברים שהאיסור הוא בגוף ולא רק בחשש גזילה.

ואחרי כתבי הנ"ל הראני חתני היקר הרב משה ב"צ דראטש הי"ו ספר "דברי משפט" ובו תשובה מהרה"ג ב"צ יעקב הלוי ואזנר שליט"א (ח"ג עמ' קצה-קצז) שמקבל כפשוטו שהמחבר והרמ"א ס"ל שעצם ההליכה לערכאות אסור ומנדין אותו. ולע"ד הקלושה אין הדבר ודאי כ"כ, וכמש"ל. מ"מ מסקנתי כמסקנתו למעשה.

ונחזור לשאלה שנשאלתי, אם דברי נכונים אז ראובן שהתחיל בהליכה לערכאות עשה שלא כהוגן בין אם ביקש פיצויים בין לא ביקש ~~את~~ ^{אחיו} ויבקש סליחתם של הרב וחברי ביהכנ"ס. ואפילו אם תימצי לומר שהלכה כהמיעוט שאינו חייב נידוי אא"כ יש תביעה של ממונות ושראובן לא התכוון להוציא ממון משמעון, מ"מ סופו מוכיח על תחילתו שכאשר שמעון הציע ששניהם יפנו לבית דין, סרב ראובן, ואי-לזאת אין שום הצדקה לזה. כן נראה לפע"ד.